

Sveučilište u Zagrebu
EKONOMSKI FAKULTET
Zagreb - Hrvatska

Trg J. F. Kennedyja 6
10000 Zagreb, Hrvatska
Telefon +385(0)1 238 3333
<http://www.efzg.hr/wps>
wps@efzg.hr

SERIJA ČLANAKA U NASTAJANJU

Članak broj 10-04

Hrvoje Šimović
Milan Deskar Škrbić

Efektivno opterećenje porezom na dohodak: ima li samostalna djelatnost povlašten status u sustavu poreza na dohodak?

SVEUČILIŠTE U
ZAGREBU

Efektivno opterećenje porezom na dohodak: ima li samostalna djelatnost povlašten status u sustavu poreza na dohodak?

Hrvoje Šimović
hsimovic@efzg.hr
Ekonomski fakultet – Zagreb
Sveučilište u Zagrebu
Trg J. F. Kennedya 6
10 000 Zagreb, Hrvatska

Milan Deskar Škrbić
milan.deskar@rfzg.hr
Razvojni forum Zagreb d.o.o.
Iblerov trg 9
10 000 Zagreb, Hrvatska

Sve izneseno u ovom članku u nastajanju stav je autora i ne odražava nužno službena stajališta Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Članak nije podvrgnut uobičajenoj recenziji. Članak je objavljen kako bi se potaknula rasprava o rezultatima istraživanja u tijeku, a u svrhu njegovog poboljšanja prije konačnog objavljivanja.

Copyright 2010 by Hrvoje Šimović & Milan Deskar Škrbić
Sva prava pridržana.
Dijelove teksta dopušteno je citirati uz obavezno navođenje izvora.

Sažetak

U radu se analizira efektivno porezno opterećenje dohotka od samostalne djelatnosti i nesamostalnog rada. Na osnovu niza „ex post“ pokazatelja efektivnog poreznog opterećenja rad ukazuje na povlašten porezni položaj dohotka od samostalne djelatnosti u odnosu na dohodak od nesamostalnog rada. Nadalje, na osnovu analiziranih podataka u radu se kritiziraju posljednje izmjene kod poreza na dohodak te se smatra da navedene izmjene neće značajnije doprinijeti niti pravednijem niti učinkovitijem sustavu poreza na dohodak.

Ključne riječi

porez na dohodak, efektivne porezne stope, samostalna djelatnost, nesamostalni rad, Hrvatska

JEL klasifikacija

H24

1. Uvod

Od 1. srpnja 2010. godine u primjeni su nove izmjene i dopune Zakona o porezu na dohodak koje su sastavni dio Programa gospodarskog oporavka Vlade RH iz travnja 2010. godine. Navedenim izmjenama u sustavu poreza na dohodak Vlada je nastojala izvršiti učinkovitiju i pravedniju redistribuciju poreznog tereta te doprinijeti procesu fiskalne konsolidacije.

Autori će u ovom radu pokazati kako su posljednje izmjene i dopune poreza na dohodak za navedene svrhe neučinkovite i nepravedne prije svega jer je cijeli sustav poreza na dohodak utemeljen na nepravednom odnosu između dohotka od nesamostalnog rada i ostalih izvora dohotka. U tom kontekstu posebno će se analizirati povlašteni tretman samostalne djelatnosti u odnosu na nesamostalni rad. Ostali izvori dohotka, poput dohotka od kapitala i dohotka od imovine i imovinskih prava, također se mogu promatrati u istom kontekstu no zbog konciznosti rada i određenih metodoloških ograničenja u ovom radu su izostavljeni iz analize. Analiza će se bazirati na utvrđivanju efektivnog poreznog opterećenja dohotka od nesamostalnog rada i dohotka od samostalne djelatnosti. Kao metodologija koristi će se razni „ex post“ pristupi (engl. backward-looking) kako sa aspekta međunarodne usporedbe, tako i sa aspekta usporedbe stvarno plaćenih poreza između dohotka od samostalne djelatnosti i dohotka od nesamostalnog rada u Republici Hrvatskoj.

U tu svrhu rad je podijeljen u četiri dijela. Prvi dio je uvod, a u drugom dijelu analiziraju se osnovne promjene u sustavu poreza na dohodak s posebnim osvrtom na porezni tretman samostalne djelatnosti. Treći dio sadrži središnji dio analize u kojem se izračunava efektivno opterećenje porezom na dohodak u Hrvatskoj s posebnim naglaskom na dohodak od samostalne djelatnosti i nesamostalnog rada. Posljednji dio odnosi se na zaključak.

2. Promjene u sustavu poreza na dohodak i porezni tretman samostalne djelatnosti

U ovom radu analiza efektivnog poreznog opterećenja promatra se u kontekstu posljednjih promjena u porezu na dohodak s posebnim osvrtom na samostalnu djelatnost. Iz tog razloga prvo će se dati pregled promjena u sustavu poreza na dohodak a zatim se će se istaknuti najvažnije karakteristike poreza na dohodak od samostalne djelatnosti.

2.1. Promjene u sustavu poreza na dohodak

Novim izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak sustav oporezivanja dohotka nije se suštinski promijenio iako su uvedene brojne izmjene. Prije svega uvedene su nove stope, smanjen je broj poreznih razreda, izmijenjen je sustav poreznih olakšica i uvjeti za njihovo korištenje, te su redefinirani porezno dopustivi izdaci osoba koje obavljaju samostalnu djelatnost. Zakon je stupio na snagu 1. srpnja, a to znači da se navedene izmjene primjenjuju na sve isplate od 1. srpnja bez obzira na koje razdoblje se odnose. U nastavku se navode samo najznačajnije promjene koje su izravno vezane uz predmet ovog rada.¹

Tabela 1. Porezni razredi i stope poreza na dohodak

Do 30.06.2010.			Od 01.07.2010.		
Porezna stopa	Mjesečna osnovica (HRK)	Godišnja osnovica (HRK)	Porezna stopa	Mjesečna osnovica (HRK)	Godišnja osnovica (HRK)
15%	do 3.600	do 43.200	12%	do 3.600	do 43.200
25%	na idućih 5.400	na idućih 64.800	25%	na idućih 7.200	na idućih 86.400
35%	na idućih 16.200	na idućih 194.400	40%	iznad 10.800	iznad 129.600
45%	iznad 25.200	iznad 302.400			

Izvor: Zakon o porezu na dohodak, NN 177/04, 73/08, 80/10.

¹ Za dobar pregled zadnjih promjena kod poreza na dohodak vidjeti Sirovica (2010).

Što se općih odredbi tiče najvažnije izmjene ogledaju se u sljedećim elementima:

- najniža stopa od 15% zamijenjena je stopom od 12%, stopa od 25% je ostala u primjeni, stope od 35% i 45% su ukinute, a uvedena je nova stopa od 40%. Takva promjena uvjetovala je i određeno redefiniranje porezne osnovice što je detaljno prikazano u Tabeli 1.
- ukidaju se porezne olakšice za uplaćene premije životnog osiguranja s obilježjem štednje, dopunskog i dodatnog zdravstvenog osiguranja i dobrovoljnog mirovinskog osiguranja te ostale olakšice koje se odnose na zdravstvene usluge, kupnju ili gradnju prvog stambenog prostora i plaćene kamate namjenskog stambenog kredita ili kredita za održavanje stambenog prostora.²
- uvršteni su novi neoporezivi primici, koji ne podliježu oporezivanju neovisno o svoti u kojoj se uplaćuju (potpora za opremu novorođenog djeteta i dodaci uz mirovinu koje isplaćuju jedinice lokalne i regionalne samouprave, potpore koje djeci u slučaju smrti roditelja isplaćuju pravne i fizičke osobe ili jedinice lokalne i regionalne samouprave te stipendije koje se studentima za redovno školovanje na visokim učilištima isplaćuju iz fondova Europske unije i koje dodjeljuju zaklade, fondacije, ustanove itd.).

Promjene u oporezivanju dohotka od samostalne djelatnosti ogledaju se u sljedećim elementima:

- s namjerom poticanja izdvajanja za dobrovoljno mirovinsko osiguranje propisana je mogućnost poslodavcima da na svoj teret u korist radnika ili za sebe osobno uplaćuju premije dobrovoljnog mirovinskog osiguranja, a uplate do 6.000 HRK godišnje se smatraju poslovnim izdacima;
- umjesto vrijednosti 2.000 HRK i vijeka uporabe više od godinu dana, dugotrajnom imovinom smatraju se stvari i prava čija je nabavna vrijednost veća od 3.500 HRK, a vijek uporabe dulji od godinu dana;
- dodatno umanjenje dohotka za izdatke obrazovanja i izobrazbe te nagrade učenicima za vrijeme naukovanja može se koristiti isključivo sukladno odredbama Zakona o državnoj potpori za obrazovanje i izobrazbu.

Iz navedenih promjena vidljivo je kako ovom reformom sustava poreza na dohodak nisu uvedene suštinske promjene u sustavu oporezivanja dohotka. Iako se određene promjene mogu smatrati pozitivnima u kontekstu načela jednostavnosti, stav je autora da navedene izmjene neće osigurati veću učinkovitost i pravednost sustava poreza na dohodak što će se dobrim dijelom dokazati u nastavku rada.

2.2. Definicija i porezni tretman samostalne djelatnosti

S poreznog gledišta, dohodak od samostalne djelatnosti utvrđuje se od obavljanja sljedećih djelatnosti:

- obrta i s obrtom izjednačenih djelatnosti (obrtičkih djelatnosti),
- slobodnih zanimanja,
- poljoprivrede i šumarstva.

Obrtničkim djelatnostima smatraju se sve djelatnosti definirane Zakonom o obrtu i djelatnosti koje se obavljaju samostalno u svrhu stjecanja dohotka i osnovna su djelatnost poreznog obveznika.

Djelatnostima slobodnih zanimanja smatraju se profesionalne djelatnosti fizičkih osoba koje su po toj osnovi obvezno osigurane prema propisima koji uređuju obvezna osiguranja, odnosno djelatnosti fizičkih osoba kojima su to osnovne djelatnosti i koje su po toj osnovi upisane u registar poreznih obveznika poreza na dohodak. U kategoriju slobodnih zanimanja pripadaju razna zanimanja kao npr. sportaši, slobodni umjetnici, odvjetnici, javni bilježnici, zubni tehničari, fizioterapeuti i sl.

Djelatnost poljoprivrede i šumarstva obuhvaća korištenje prirodnih bogatstava zemlje i prodaju, odnosno zamjenu od tih djelatnosti dobivenih proizvoda u neprerađenom stanju.

² Što znači da umjesto 12.000 HRK dodatnog osobnog odbitka koji su porezni obveznici mogli koristiti do 1. srpnja 2010. godine, sada navedene olakšice za 2010. godinu mogu koristiti do najviše 6.000 HRK godišnje.

U Hrvatskoj samozapošljavanje postoji u različitim oblicima te obuhvaća široki spektar kategorija radnika. Neovisni radnici česta su pojava u tradicionalnim sektorima poput poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, maloprodaje i zanatstva, kao i u graditeljstvu i prijevozu te u slobodnim zanimanjima. Samostalni rad uvriježen je u medijskom sektoru, uključujući novinarstvo i filmsku industriju. Razvojem ICT-a samozapošljavanje se proširilo na djelatnosti kao što su grafički dizajn, internetske te zabavne djelatnosti.

Osim karaktera i definicije samostalne djelatnosti u svrhu ovog rada potrebno je istaknuti najvažnije porezne elemente koji samostalnu djelatnost stavljaju u drugačiji kontekst utvrđivanja porezne osnovice te same obaveze zaposlenih u samostalnim djelatnostima.

Drugačiji pristup utvrđivanja porezne obveze za dohodak od samostalne djelatnosti ogleđa se u određenim elementima neizravno vezanim uz sam porez na dohodak kao npr. početno „zaboravljanje“ obuhvata samostalne djelatnosti „kriznim“ porezom te u načinu utvrđivanja obveze za obvezna osiguranja.

Što se obveznih osiguranja tiče samostalna djelatnost utvrđuje osnovicu za obračun obveznih doprinosa na temelju koeficijenta prosječne plaće. To znači da bez obzira na visinu stvarno ostvarenog dohotka unutar iste kategorije samostalne djelatnosti uvijek plaćaju isti iznos doprinosa. S druge strane za obveznike poreza na dohodak od nesamostalnog rada obveza po doprinosima za obvezna osiguranja proporcionalno se povećava s porastom bruto dohotka.³

Što se tiče samog poreza na dohodak, ključna razlika između samostalne djelatnosti i nesamostalnog rada je u načinu utvrđivanja oporezivog dohotka. Dok se za nesamostalni rad kao izdaci priznaju samo doprinosi za obvezna osiguranja, samostalnoj djelatnosti priznati su svi izdaci iz poslovanja (npr. različite vrste ulaganja, poslovna odjeća, literatura, seminari i poslovna putovanja itd.). U nastavku rada, posebno kod izračuna efektivnih poreznih stopa, prikazati će se kako u najvećem dijelu u ovom segmentu leži razlog povlaštenog poreznog tretmana samostalne djelatnosti, čak uz činjenicu da su obvezni podnositi godišnju poreznu prijavu.

3. Efektivno porezno opterećenje dohotka u Hrvatskoj

Kao što je u uvodu rada napomenuto, u nastavku će se koristiti osnovne tzv. *ex post* metode u utvrđivanju efektivnog poreznog opterećenja. Metode *ex post* pristupa ocjenjuju porezno opterećenje na osnovi stvarno plaćenih poreza u nekom prošlom razdoblju, a temelje se na poreznim prihodima koji se uglavnom računaju na temelju podataka iz nacionalnih računa, ali i individualnih podataka kao što su financijski izvještaji i porezne prijave. Pokazatelji koji se u tu svrhu koriste su uglavnom razni omjeri stvarno plaćenih poreza i određenih drugih varijabli kao npr. udio poreza na dohodak u ukupnim poreznim prihodima i/ili BDP-u.

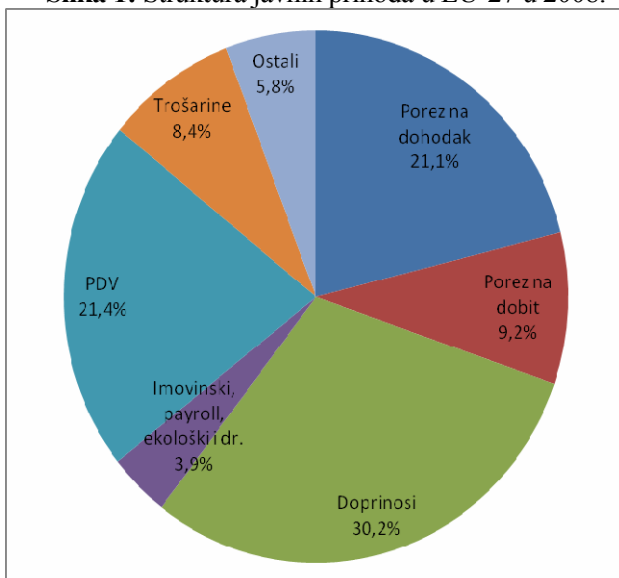
U svrhu ovog rada kao pokazatelji efektivnog poreznog opterećenja promatrati će se udio poreza na dohodak u ukupnim prihodima, udio plaćenog prireza i poreza na dohodak prema izvorima dohotka u ukupnom porezu na dohodak, prosječan godišnji porez na dohodak po zaposleniku, odnos plaćenog prireza i poreza na dohodak i potencijalne porezne obveze te ostali prateći pokazatelji koji će podržati osnovnu tezu rada.

³ Naravno da postoje i određene prednosti za nesamostalni rad koje se ogledaju u plaćanju samo doprinosa „iz plaće“ za mirovinsko osiguranje (20%) dok ostatak doprinosa snosi poslodavac. S druge strane, samostalna djelatnost mora sama sebi obračunati ukupno 35,5% (mirovinsko i zdravstveno osiguranje te osiguranje za slučaj ozljede i profesionalne bolesti. Vidjeti detalje u Zakonu o doprinosima za obvezna osiguranja NN 84/08 i 152/08.

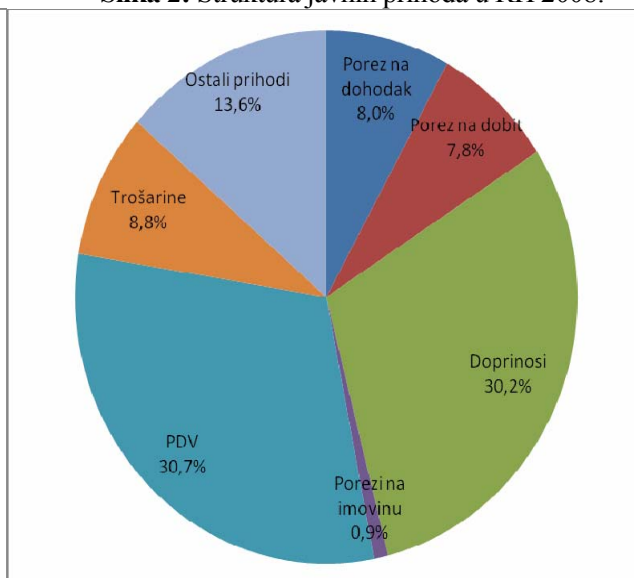
3.1. Udio poreza na dohodak u ukupnim prihodima i porezni razredi

U odnosu na zemlje Europske unije (EU) Hrvatska ima daleko najmanji udio poreza na dohodak u ukupnim prihodima opće države. Na Slikama 1. i 2. prikazane su strukture javnih prihoda za prosjek EU-27⁴ i Hrvatsku. Gotovo za sve porezne oblike može se utvrditi konzistentnost u poreznoj strukturi osim kod poreza na dohodak. U EU porez na dohodak prosječno čini 21,1% ukupnih prihoda, dok u Hrvatskoj čini samo 8,0% ukupnih prihoda opće države.

Slika 1: Struktura javnih prihoda u EU-27 u 2008.

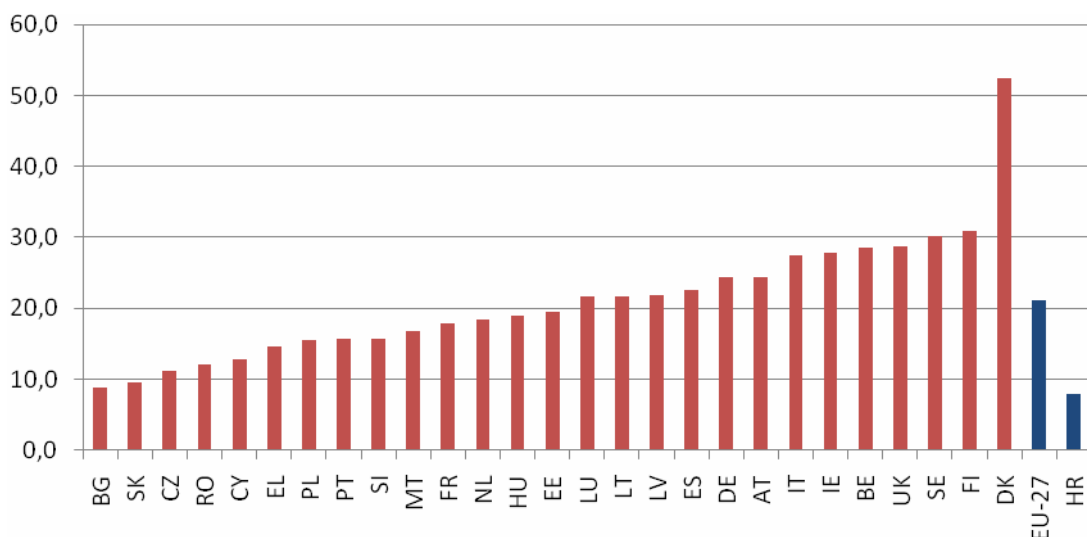
Slika 2: Struktura javnih prihoda u RH 2008.

Izvor: pripremili autori na temelju European Commission (2010) i Ministarstvo financija (2010a).

Gledajući pojedinačno među zemljama EU, što prikazuje Slika 3., najmanji udio ima Bugarska s 8,9% što je opet više od hrvatskog udjela. Najviše udjele standardno imaju nordijske zemlje (Danska 52,5%, Finska 30,9% i Švedska 30,1%) što je i očekivano s obzirom da imaju izrazito dohodovno orijentirane porezne sustave.

Slika 3: Udio poreza na dohodak u ukupnim prihodima u EU-27 u 2008.

Izvor: pripremili autori na temelju European Commission (2010)

⁴ Podaci za EU-27 odnose se na nevagani prosjek. Da su se u analizi koristili podaci za vagani prosjek prosječni udio poreza na dohodak u EU-27. bio bi još veći.

Prema ovim *ex post* pokazateljima poreznog opterećenja Hrvatska uopće nema visoko porezno opterećenje dohotka pojedinca. S druge strane to nije jedini porezni oblik kojim se izravno opterećuje dohodak pojedinca.⁵ Ipak, ovakvi podaci navode na zaključak kako provedene izmjene Zakona o porezu na dohodak neće napraviti pomak u tom smjeru što bi značilo porast ukupnog poreznog opterećenja. Provedene izmjene eventualno bi mogle utjecati na drugačiju preraspodjelu postojećeg poreznog tereta.

Tabela 2: Broj stopa (poreznih razreda) i gornje stope poreza na dohodak u EU-15

Zemlje EU-15	Broj stopa (razreda)			Gornja stopa (%)		
	2000	2005	2009	2000	2005	2009
Austrija	5	4	4	50	50	50
Belgija ^a	7	5	5	55	50	50
Danska ^a	3	3	2	28	26,48	26,04
Finska ^a	7	6	5	37,5	33,5	30,5
Francuska	7	7	5	53,25	48,09	40
Njemačka ^b	-	-	-	51	42	45
Grčka	5	3	4	45	40	40
Irska	2	2	2	44	42	41
Italija ^a	5	4	5	45	43	43
Luksemburg	10	10	17	46	38	38
Nizozemska	3	3	4	60	52	52
Portugal	5	6	7	40	40	42
Španjolska ^a	6	5	4	39,6	29,15	27,13
Švedska ^a	3	3	3	25	25	25
UK	3	3	2	40	40	40
Prosjek EU-15	5,1	4,6	4,9	44,0	39,9	39,3
S. devijacija EU-15	2,2	2,1	3,8	9,5	8,4	8,7

Napomena: a) Zemlje koje primjenjuju dodatne oblike oporezivanja dohotka na nižim razinama vlasti; b) Njemačka ne koristi porezne razrede nego se njeno oporezivanje dohotka bazira na posebnoj formuli za dohotke iznad određenog iznosa.

Izvor: OECD (2010).

Izmjene u sustavu poreza na dohodak u Hrvatskoj donijele su smanjenje broja poreznih razreda i broja stopa. Sa prijašnja četiri razreda prešlo se na tri, s time da je gornja stopa poreza na dohodak smanjena s 45% na 40%. U Tabeli 2. prikazan je broj stopa (poreznih razreda) i gornje stope poreza na dohodak u zemljama EU-15 i njihove primjene u posljednjem desetljeću. Što se tiče broja poreznih stopa i poreznih razreda on se kreće oko četiri i više razreda.⁶ Prosječna gornja stopa poreza na dohodak u EU-15 u 2009. godini iznosila je 39,3%, no visoka standardna devijacija ukazuje na značajne razlike u visinama gornjih poreznih stopa u promatranim zemljama. Budući da postoji ograničenje u usporedbi podataka, jedino se može zaključiti kako je smanjenje broja stopa i poreznih razreda u Hrvatskoj korak prema jednostavnijem porezu na dohodak. Hoće li biti učinkovitiji te doprinijeti fiskalnoj konsolidaciji ostaje za vidjeti. Sigurno je da broj i visina poreznih stopa ne moraju nužno značiti i smanjenje poreznog opterećenja što ukazuju mnogi primjeri u EU.

3.2. Struktura prihoda od prireza i poreza na dohodak prema izvorima dohotka

U prethodnom dijelu prikazano je kako se u Hrvatskoj na osnovu poreza na dohodak prikupi 8,0% ukupnih prihoda opće države. U apsolutnom iznosu u 2008. godini to je iznosilo 10,7 mlrd. kuna. Kada se tom iznosu pribroji prirez taj iznos raste na 14,5 mlrd. kuna u istoj godini odnosno 14,2 mlrd. kuna u 2009.

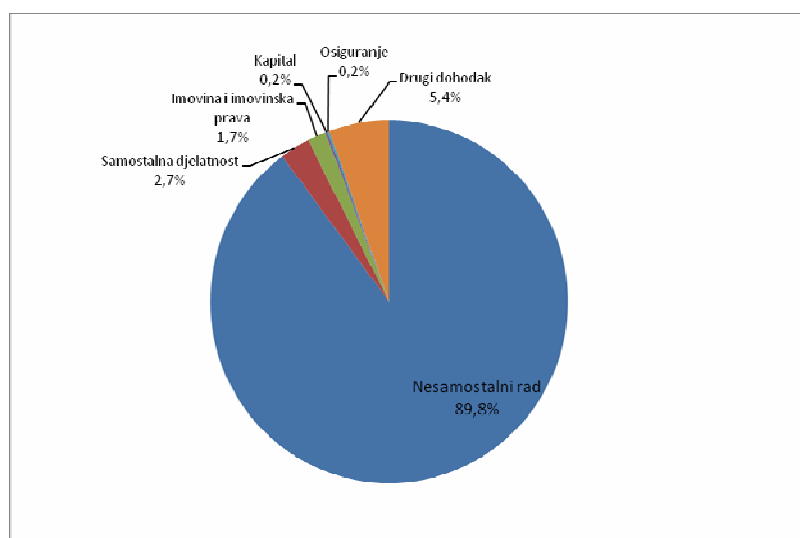
⁵ Za potpunu analizu potrebno je uključiti doprinose i prirez te ostale elemente kojima se izravno utječe na efektivno porezno opterećenje.

⁶ Luksemburg je u 2009. godini značajno povećao broj poreznih stopa i razreda te je to utjecalo da prosječan broj poreznih stopa u EU-15 u 2009. poraste u odnosu na 2005. godinu.

godini.⁷ Na Slici 4. je prikazana struktura prireza i poreza na dohodak prema izvorima dohotka u 2009. godini.

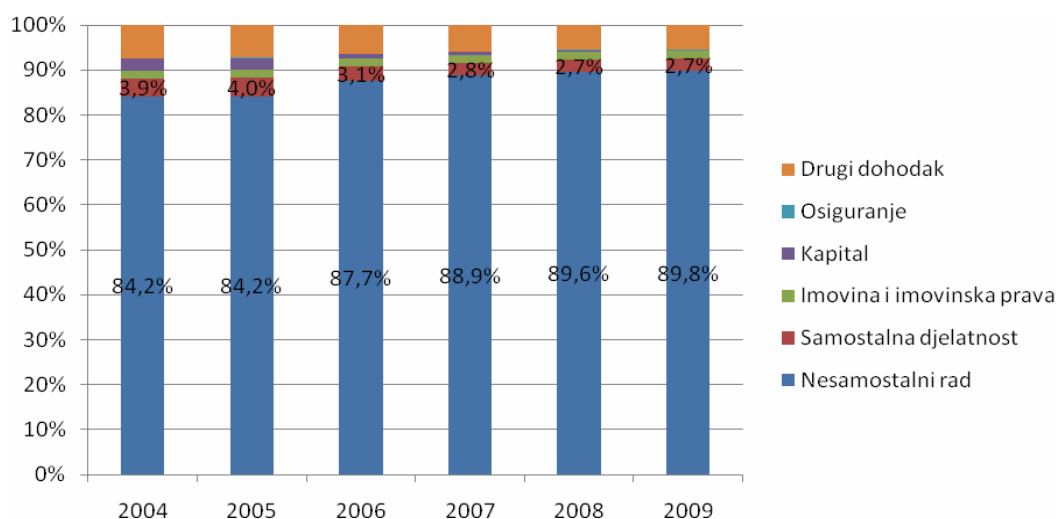
Iz slike se jasno vidi kako daleko najveći dio plaćenog prireza i poreza na dohodak dolazi od strane nesamostalnog rada koji iznosi čak 84,2% u 2009. godini. Nakon toga najviše se poreza ubere na osnovu drugog dohotka (7,4%), pa tek onda od samostalne djelatnosti (3,9%) i ostalih. Taj odnos nije se bitno promijenio u posljednjih šest godina. Na Slici 5. prikazana je navedena struktura za razdoblje od 2004. do 2009. godine gdje se jasno vidi kako se promatrani odnos čak dodatno pogoršao, odnosno udio poreza plaćenog od strane nesamostalnog rada povećao se sa 84,2% u 2004. na već spomenutih 89,8% u 2009. godini. S druge strane udio poreza plaćenog od strane samostalne djelatnosti smanjio se s 3,9% u 2004. na 2,7% u 2009. godini.

Slika 4: Struktura prireza i poreza na dohodak prema izvorima dohotka u 2009. godini

Izvor: pripremili autori na temelju Ministarstvo financija (2010b).

Slika 5: Struktura prireza i poreza na dohodak prema izvorima dohotka u razdoblju 2004.-2009.

Izvor: pripremili autori na temelju Ministarstvo financija (2010b).

⁷ Oko 1,4 mlrd. kuna se kasnije vrati kroz godišnje porezne prijave tako da je ukupan iznos plaćenog prireza i poreza na dohodak manji za navedeni iznos.

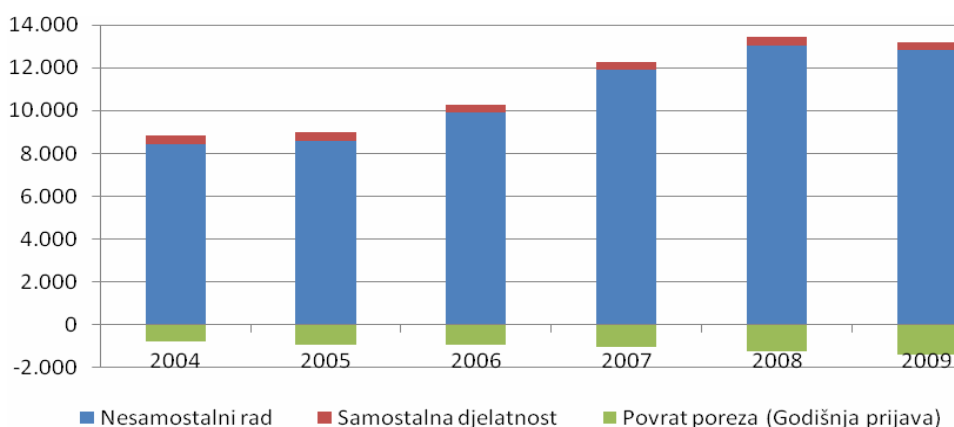
Osim što Hrvatska u odnosu na zemlje EU nema visoko opterećenje porezom na dohodak, ovi podaci pokazuju i da taj porez gotovo u cijelosti tereti nesamostalnu djelatnost dok se svi ostali izvori dohotka, a posebno samostalna djelatnost, mogu smatrati povlaštenima. Ovi podaci navode na zaključak kako navedene izmjene kod poreza na dohodak uopće neće utjecati na promjenu ovakve strukture, jer se porezni tretman samostalne djelatnosti i ostalih izvora dohotka nije značajno promijenio. Izmjene bi u ovom slučaju jedino mogle dovesti do promjene strukture plaćenog poreza samo unutar nesamostalnog rada s obzirom na visinu ostvarenog dohotka (plaće).

3.3. Odnos nesamostalnog rada i samostalne djelatnosti: iznos plaćenog poreza i broja zaposlenih

Prethodni podaci ipak dosta paušalno navode na zaključak da se radi o povlaštenom poreznom tretmanu samostalne djelatnosti i ostalih izvora dohotka u odnosu na nesamostalni rad. Kako bi se ta činjenica dodatno potvrdila u nastavku se analiziraju odnosi nesamostalnog rada i samostalne djelatnosti sa aspekta broja zaposlenika te ukupno plaćenog prireza i poreza na dohodak.

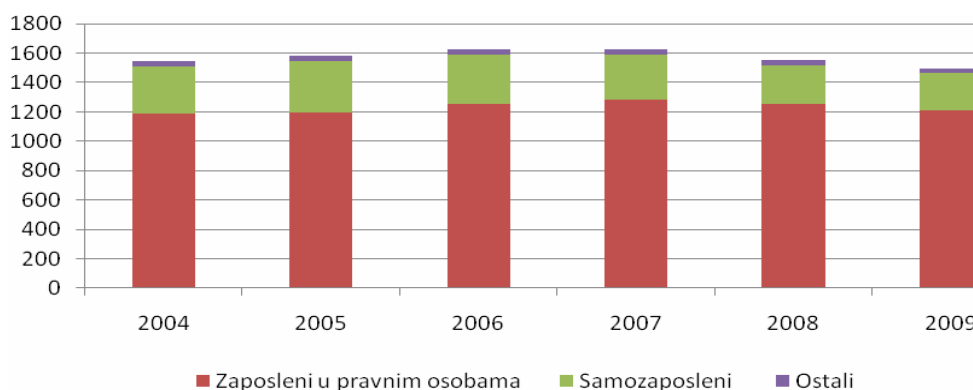
Dohodak od samostalne djelatnosti i dohodak od nesamostalnog rada dvije su primarne vrste dohotka, dok se ostali izvori dohotka uglavnom ostvaruju kao dodatni izvori prihoda. To pokazuju podaci o plaćenom prirezu i porezu na dohodak, ali i o broju zaposlenih gdje zaposleni u pravnim osobama i samozaposleni čine gotovo cijelo radno aktivno stanovništvo. Upravo iz ovih razloga u radu se testira hipoteza o povlaštenom poreznom položaju samostalne djelatnosti.

Slika 6: Plaćeni prirez i porez od nesamostalnog rada i samostalne djelatnosti (mil. HRK)

Izvor: pripremili autori na temelju Ministarstvo financija (2010b).

Slika 7: Aktivno stanovništvo u Hrvatskoj (000)

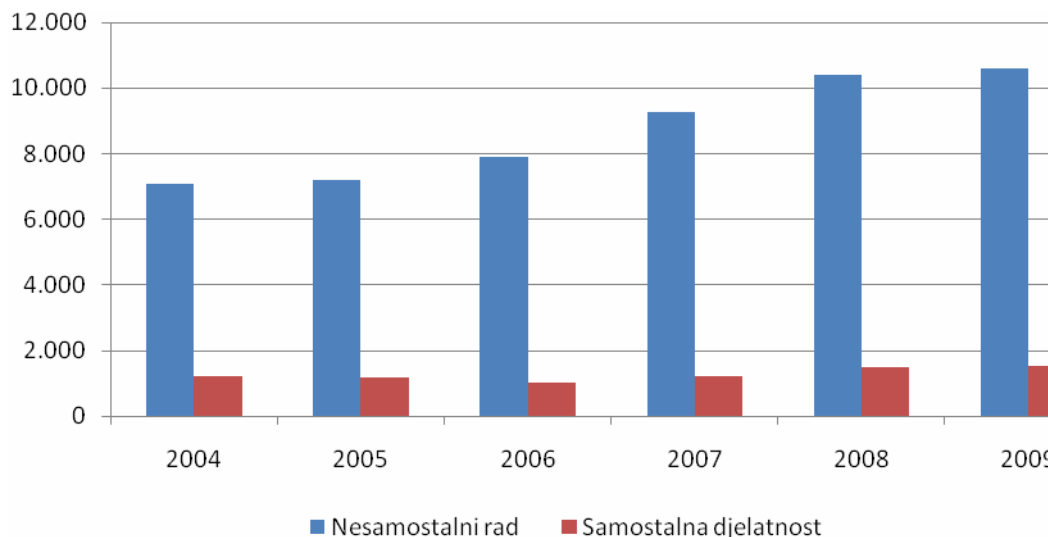

Izvor: DZS (2004-2010).

Slika 6. prikazuje plaćeni porez i prerez od nesamostalnog rada i samostalne djelatnosti te povrat poreza koji se ostvari kroz godišnje prijave u razdoblju od 2004. do 2009. godine. Ako se promatra odnos plaćenog poreza jasno se vidi kako porez koji plati nesamostalni rad daleko nadmašuje iznos poreza koji plaća samostalna djelatnost.

S aspekta pravednosti u oporezivanju taj odnos bi trebao biti barem sličan odnosu zaposlenih kod pravnih osoba (nesamostalni rad) i samozaposlenih (samostalna djelatnost). Slika 7. prikazuje aktivno stanovništvo u Hrvatskoj u razdoblju od 2004. do 2009. godine. Usporedbom Slike 6. i Slike 7. jasno se vidi kako samostalna djelatnost plaća manje poreza u odnosu na broj samozaposlenih u ukupnom aktivnom stanovništvu.

Slika 8: Prerez i porez na dohodak po zaposlenom u razdoblju 2004.-2009.

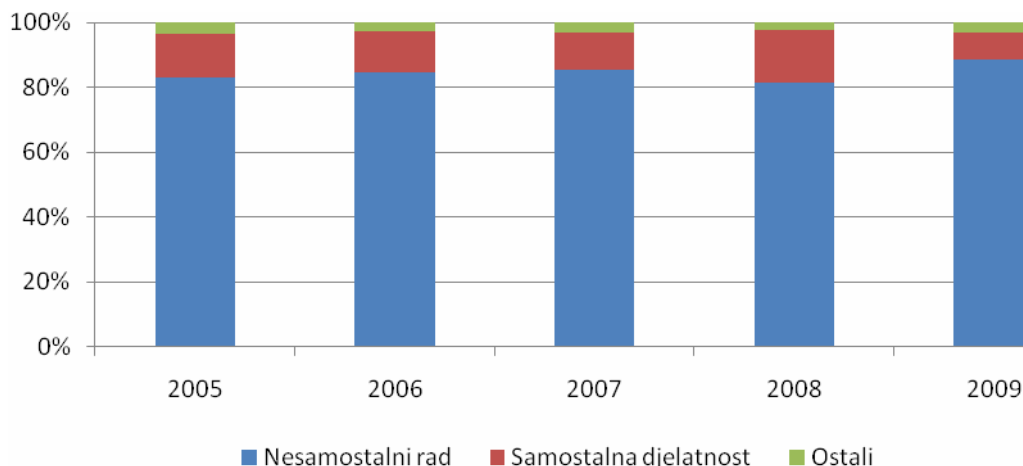

Izvor: pripremili autori na temelju Ministarstvo financija (2010b) i DZS (2004-2010).

Taj se odnos još bolje prikazuje na Slici 8. gdje je prikazan iznos plaćenog prireza i poreza po zaposlenom u razdoblju od 2004. do 2009. godine. Dok je porezni obveznik od nesamostalnog rada u 2009. godini u prosjeku platio 10.586 kn poreza na dohodak godišnje, porezni obveznik od samostalne djelatnosti u istoj je godini u prosjeku platio 1.537kn. Nadalje, na slici prikazani podaci ukazuju na trend rasta plaćenog prosječnog poreza po zaposlenom od nesamostalnog rada dok prosječni porez po zaposlenom od samostalne djelatnosti stagnira u promatranom razdoblju.

Iz prethodno iznesenih podataka jasno se vidi da ne postoji pravedan odnos između plaćenog prireza i poreza na dohodak od nesamostalnog rada i samostalne djelatnosti. Takav disbalans donekle je popravljao povrat poreza koji se ostvarivao na temelju godišnje prijave, a koji je u 2009. je iznosio oko 1,4 mlrd. kuna. Nadalje, taj se iznos povrata poreza većim dijelom vraćao poreznim obveznicima od nesamostalnog rada. Tu tvrdnju potkrepljuje Slika 9. koje prikazuje strukturu poreznih prijava u razdoblju od 2005. do 2009. godine gdje se jasno vidi kako se u cijelom razdoblju više od 80% prijava odnosi na dohodak od nesamostalnog rada.⁸ Taj podatak ima posebnu težinu ako se uzme u obzir da su porezni obveznici od samostalne djelatnosti dužni podnositi godišnju poreznu prijavu dok porezni obveznici od nesamostalnog rada uglavnom to ne moraju odnosno većinom je podnose dobrovoljno.

⁸ Od strane poreznih obveznika od nesamostalnog rada u 2008. godini je podneseno 921.230 godišnjih poreznih prijava dok su u istoj godini porezni obveznici od samostalne djelatnosti podnijeli 181.373 godišnjih poreznih prijava.

Slika 9: Struktura poreznih prijava u razdoblju 2005.2009.

Izvor: pripremili autori na temelju Ministarstvo financija (2010c).

Ovi analizirani podaci dodatno potvrđuju tezu o povlaštenom tretmanu samostalne djelatnosti te kako navedene izmjene kod poreza na dohodak uopće neće utjecati na promjenu ovakve strukture. Dapače, struktura plaćenog poreza će se još pogoršati budući da su se izmjenama ukinule porezne olakšice vezane uz dodatni osobni odbitak.

3.4. Efektivne stope poreza na dohodak

Prethodno analizirani podaci i pokazatelji poreznog opterećenja samostalne djelatnosti i nesamostalnog rada daju već jasnu sliku o povlaštenom poreznom tretmanu samostalne djelatnosti. Takav porezni tretman jednim dijelom je posljedica načina oporezivanja samostalne djelatnosti kroz obveznu godišnju poreznu prijavu te relativno širok izbor porezno priznatih izdataka o čemu je bilo više riječi u uvodnom dijelu rada.

U Tabeli 3. prikazane su efektivne stope poreza na dohodak kako za samostalnu djelatnost tako i za nesamostalni rad. Efektivna ili stvarna porezna stopa pokazuje stvarni odnosno ekonomski porezni teret. Efektivna porezna obveza može se izraziti kao postotak potencijalno oporezivog dohotka odnosno kao porezna stopa koja uzima u obzir ne samo propisanu poreznu stopu nego i druge aspekte poreznog sustava koji određuju iznos poreza.⁹ Neke od tih kategorija koje određuju visinu stvarno plaćenog poreza kao što su ukupni primici odnosno ukupni dohodak, osobni odbitak, godišnja obveza poreza i sl. također su prikazani u tabeli.

⁹ Konkretno, u ovom istraživanju za izračun efektivne stope poreza na dohodak korištena je slijedeća formula:
$$\text{Efektivna porezna stopa} = \frac{\text{godišnja obveza prireza i poreza na dohodak nakon prijava}}{\text{potencijalna porezna osnovica}} \times 100$$

. Potencijalna porezna osnovica predstavlja najširi mogući aspekt dohotka prije bilo kakvih izdataka, umanjena, olakšica itd. U tom kontekstu, kao potencijalna porezna osnovica kod samostalne djelatnosti uzeti su ukupni primici, dok je kod nesamostalnog rada uzet ukupni godišnji dohodak.

Tabela 3: Efektivne stope poreza na dohodak, u milijunima HRK

		2005	2006	2007	2008
Samostalna djelatnost					
Potencijalna porezna osnovica (ukupni primici)	1	40.270	32.420	33.666	33.852
Izdaci	2	35.653	27.980	29.033	29.304
Ostali izvori dohotka i gubitak	3	1.274	1.434	1.513	1.695
Osobni odbitak	4	2.579	2.762	2.834	2.925
Službena porezna osnovica	5=1-2+3-4	3.312	3.113	3.312	3.319
Godišnja obveza poreza i prireza (nakon prijava)	5	830	744	789	778
Efektivna porezna stopa	6=5/1*100	2,06%	2,29%	2,34%	2,30%
Nesamostalni rad					
Potencijalna porezna osnovica (ukupni godišnji dohodak)	7	40.522	44.880	50.805	57.409
Osobni odbitak	8	21.746	23.540	25.710	28.646
Službena porezna osnovica	9=7-8	18.776	21.341	25.096	28.763
Godišnja obveza poreza i prireza (nakon prijava)	10	4.234	4.881	5.832	6.663
Efektivna porezna stopa	11=10/7*100	10,4%	10,9%	11,5%	11,6%

Izvor: izračun autora

Prema ovom pokazatelju samostalna djelatnost također ima povlašten porezni položaj u odnosu na nesamostalni rad. Porezni obveznici od nesamostalnog rada prirez i porez na dohodak u 2008. godini platili su po efektivnoj poreznoj stopi od 11,6% dok je ta stopa za samostalnu djelatnosti iznosila samo 2,3%. Također, slično kao kod plaćenog poreza po zaposlenome, efektivne porezne stope kod nesamostalnog rada bilježe blagi porast u promatranom razdoblju dok kod samostalne djelatnosti stagniraju.

Razlog ovakvih razlika u efektivnom poreznom opterećenju prije svega leži u drugačijem načinu utvrđivanja službene porezne osnovice. Samostalna djelatnost ima mogućnost odbitka značajnih izdataka, što se vidi iz tablice, koji uglavnom proizlaze iz obavljanja djelatnosti. Budući da se u zadnjim izmjenama poreza na dohodak način izračuna osnovica nije značajno mijenjao, s ovog stajališta teško je očekivati da će izmjene pridonijeti ravnomjernijoj i pravednijoj raspodjeli poreznog tereta.

4. Zaključak

Prethodno provedeno istraživanje pokazalo je kako Hrvatska u odnosu na EU ima najmanje porezno opterećenje dohotka te da visina ukupnog poreznog opterećenja ne mora nužno ovisiti o broju i visini poreznih stopa i razreda. Nadalje, detaljna analiza i brojni pokazatelji efektivnog poreznog opterećenja jasno pokazuju kako najveći dio poreznog tereta snosi nesamostalni rad te da se samostalna djelatnost kao i ostali izvori dohotka mogu smatrati povlaštenima.

Na osnovu provedenog istraživanja može se zaključiti kako posljednje izmjene i dopune Zakona o porezu na dohodak neće doprinijeti ključnim i nužnim promjenama u poreznom sustavu. Bez obzira što porezna reforma sadrži određene pozitivne elemente, smatramo da izmjene poreza na dohodak neće učiniti postojeći sustav niti pravednijim ni učinkovitijim. Ako se već radila porezna reforma, onda je bilo potrebno provesti obuhvatnu reformu kojom bi svi izvori dohotka bili adekvatno oporezovani prema načelu gospodarske snage. U kontekstu ovog rada to se prije svega odnosi na dohodak od samostalne djelatnosti koja je uz nesamostalni rad primarni nositelj potencijalne porezne obveze. Također, takva porezna reforma morala bi značajnije obuhvatiti dohodak od kapitala, ali i dohodak od imovine i imovinskih prava. Tek jačim oporezivanjem tih kategorija mogla bi se izvršiti pravednija preraspodjela poreznog tereta, ali i ostvariti veći fiskalni učinak.

Nadamo se da će rezultati istraživanja i zaključci izneseni u ovom radu doprinijeti javnoj raspravi te da će potaknuti daljnja istraživanja koja bi trebala usmjeriti na ostale, ovdje tek spomenute, izvore dohotka, utvrđivanje adekvatnog načina njihovog oporezivanja i obuhvata potencijalne porezne osnovice.

Literatura

1. DZS (2004-2010), Mjesečno statističko izvješće, razni brojevi, Državni zavod za statistiku. Dostupno na: www.dzs.hr
2. European Communities, (2010), *Taxation Trends in the European Union: Data for the EU Member States and Norway*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities. Dostupno na: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm
3. Ministarstvo financija RH (2010a), Vremenske serije podataka, Dostupno na: <http://www.mfin.hr/hr/vremenske-serije-podataka>
4. Ministarstvo financija RH (2010b), Izvješće o porezu i prirezu na dohodak po brojčanim po brojčanim vrstama poreza za razdoblje 2004.-2009., Ministarstvo financija, Porezna uprava.
5. Ministarstvo financija RH (2010c), „Statističko izvješće o obradi godišnjih prijama poreza na dohodak od obrta i slobodnih zanimanja od 2004. do 2008. godine“, *Porezni vjesnik*, 3a(poseban broj)
6. OECD (2010), OECD Tax Database, dostupno na: http://www.oecd.org/document/60/0,3343,en_2649_34533_1942460_1_1_1_37427,00.html
7. Pravilnik o porezu na dohodak, *Narodne novine* br. 95/05, 96/06, 68/07, 146/08, 02/09, 09/09 - ispravak, 146/09.
8. Sirovica, K. (2010), „Izmjene Zakona o porezu na dohodak“, *Računovodstvo i financije*, 56(7), 82-86.
9. Vlada RH (2010), Program gospodarskog oporavka, dostupno na: <http://www.vlada.hr/hr/content/download/128273/1852336/file/Program%20gospodarskog%20oporavka.pdf>
10. Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, *Narodne novine* br. 84/08 i 152/08.
11. Zakon o porezu na dohodak, *Narodne novine* br. 177/04, 73/08, 80/10.